

Derleme

İNTERNETTEKİ SAĞLIK SİTELERİNDE KARŞILAŞILAN BİLGİLERİN DOĞRULUĞU VE NİTELİĞİ İLE İLGİLİ KRİTERLER

Criteria on Accuracy and Quality of the Information in the Health Related Web Sites

Songül ACAR VAİZOĞLU*
 Fehminaz TEMEL**
 Buğra ALPAN***
 İsmail Bural BAL***
 Münir Demir BAJİN***
 Demet Funda BAŞ***
 Ozan BİTİK***
 Barış BÜKE***
 Çağatay GÜLER****

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
 Halk Sağlığı Anabilim Dalı

**Araştırma Görevlisi Dr., Hacettepe Üniversitesi
 Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

***İntörn Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi

**** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
 Halk Sağlığı Anabilim Dalı

ÖZET

İnternetin sağlık alanında bir bilgi kaynağı olarak dünyanın bir çok ülkesinde kullanımı büyük bir hızla artmaktadır. İnternette sunulan sağlık bilgisi doğruluk, güvenilirlik ve değer bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu bilginin değerlendirilmesi ve uygunluk denetimi büyük ölçüde araştırmacının kendi sorumluluğundadır ve bir takım ölçütler ve rehberlere göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu makalede, internetteki sağlık sitelerinde karşılaşılan bilgilerin doğruluğu ve niteliği ile ilgili kriterler ve bunları öneren kuruluşlar araştırılmıştır. Değerlendirmede kullanılabilenlik, doğruluk, tarafsızlık ve güncellik gibi bazı ölçütler tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: internet, sağlık siteleri, kriterler

ABSTRACT

The utilization of internet as a health information source is rapidly increasing in many countries over the world. The accuracy, reliability and quality of this health information varies. The researcher is mainly responsible for the assessment and compatibility control and he/she has to evaluate this information by some criteria, measures and guidelines. In this review, the criteria on the accuracy and quality of the information in the Web health sites and the institutions those suggest these criteria have been studied. Accuracy, objectiveness, competency and up-to-dateness, the measures which can be used in the evaluation, have been introduced.

Key Words: internet, health sites, criteria

GİRİŞ

İnternetin sağlık alanında bir bilgi kaynağı olarak dünyanın bir çok ülkesinde kullanımı büyük bir hızla artmaktadır. 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre yaklaşık 100 milyon Amerikalı erişkin, düzenli olarak sağlık alanında bilgi almak amacıyla İnternete başvurmaktadır (Poll, 2003).

Türkiye'de bu sayının ne olduğuyla ilgili olarak henüz yapılmış bir çalışma yoktur. 2002 i-net Türkiye İnternet Konferansı'nda açıklanan verilere göre; Türkiye'de internet kullanıcılarının tahmin edilen sayısı 4-5 milyon, Türkiye kökenli alan adı sayısı 40 bin, internete bağlı makine sayısı 200 bin civarındadır. Bu oranlarla Türkiye dünya internet hacminin % 0.5'ini kaplamaktadır (Türkiye İnternet Konferansı, 2002). 2004 yılında genişbant internet altyapısında sağlanan gelişmeler ile okullara internet bağlantısı sağlanmasının da etkisiyle internet kullanımında artış gerçekleşmiştir. 2003 yılında 6 milyon olan internet kullanıcı sayısının 2004 yılı sonunda 10 milyona, abone yoğunluğunun ise %13,9'a çıktığı tahmin edilmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından ilk defa 2004 yılının Haziran ayında yapılan Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması sonuçlarına göre; hanelerin % 7.02'sinde İnternet erişimi olanağı vardır. Bu hanelerin % 83.53'ü İnter-

net erişimini kişisel bilgisayar üzerinden sağlamaktadır. Aynı çalışmaya göre, 2004 yılı Nisan-Haziran dönemi itibarıyla 16-74 yaş grubundaki hanehalkı bireylerin İnternet kullanım sıklığı % 13.25' dir (DPT, 2005:1-22).

İnternet sitelerinde yayınlanan tıbbi içerikli bilginin güvenilirliği ile ilgili tartışmaların başlangıcı internetin tüm dünyada yaygınlaştığı 1990'ların ikinci yarısına rastlamaktadır. Günümüzde internet üzerinde yayınlanan tıbbi içerikli bilgilerin kalite standartlarını belirlemeye yönelik olarak hizmet veren bazı kuruluşlar bulunmaktadır ancak henüz ne Türkiye'de, ne de dünyanın diğer bir ülkesinde internetteki tıbbi içerikli bilgi akışını denetleyecek bir hukuki yapı bulunmamaktadır (Galloway, 1996; Health On the Net Foundation, 2003).

Günümüzde yasal yetersizliklerin altyapısını hazırladığı bu ortamda her isteyen her istediğini internette yayınlayabilmektedir ve bu gerçek sağlık konusunda bilgi sunan WEB sitelerin güvenilirliğiyle ilgili ciddi kuşku doğurmaktadır (Wyatt, 1997; Silberg, Lundberg, Musacchio, 1997: 1244-1245). Son beş yılda gerek ilaç gerekse sağlık bilgisi veren sitelerin sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. Ancak bu sitelerin bazılarının güvenilirliği tartışma konusudur. Çünkü inandırıcı ve profesyonel görüntüde bir web sitesi yaratmak kolaydır. Bu nedenle sağlıkla ilgili pekçok site konunun uzmanı olma-

yan fakat web sitesi tasarılma konusunda uzman olan kişilerce hazırlanmaktadır. Bir başka sorunsa, web sitelerinin çok çabuk yaratılıp - çözümlü - taşınabilmesidir. Bu sitelerin içerdiği bilgiler doğru olmayabilir, hatta sağlığa zarar veren bilgiler halk tarafından güvenilir bir kaynaktan alınıyormuş gibi algılanabilir.

Kimi kuruluşlar; internetteki tıbbi bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme noktasında harekete geçmiştir. Ancak sağlık konusunda hizmet veren WEB sitelerinin güvenilirliğini değerlendirme iddiasında olan bu kuruluşlar bile değerlendirmelerinde kullandıkları metodları ve değerlendirme kriterlerini yeterince şeffaflaştırabilmiş değildir (Jadad, Gagliardi, 1998: 611-614; Gagliardi, Jadad, 2002: 569-573).

Bu noktada bireylerin internetteki tıbbi bilgilerden faydalanırken göz önünde bulundurdıkları kişisel kriterlerin ve önceliklerin önemi daha da ön plana çıkmaktadır.

Kişilerin sağlık web sitelerini ziyaret etme nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Singer ve ark., 2000):

- 1 – Doktorların verdiği reçete ile ilgili bilgi alma,
- 2 – Hastalıklarla ilgili bilgi alma,
- 3 – Kendi reçetelerinde yer alan ilaçlarla benzer niteliklere sahip ilaç arama,

- 4 – Sağlık durumu ile ilgili bilgi alma,
- 5 – Muayene öncesi ilaçlar hakkında bilgi edinme,
- 6 – Ürün (vitamin, kozmetik vb.) kupon ve indirimlerinden yararlanma,
- 7 – Reçeteli ya da reçetesiz ilaç satın alma,
- 8 – Sağlık web sitesine ait elektronik posta hizmetinden yararlanma,
- 9 – Diğer hastalarla iletişim kurma.

Bu sıralamadan da görüleceği üzere insanlar sağlık durumlarıyla ilgili olarak daha çok bilgi sahibi olmak istemekte ve uygulanmakta olan ve/veya muhtemel tedavi yöntemleri hakkında en doğru ve en geniş bilgiyi talep etmektedirler.

İnternette yer alan sağlık web siteleri de bu talepler doğrultusunda hareket etmektedir. Bir sağlık web sitesinin kullanıcılara sağladığı temel içerik aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- 1. Genel Sağlık Bilgisi:** Hastalıklar, klinik deneyler, ilaçlar, tedavi yöntemleri, kişisel bakım, gıdalar ve beslenme, spor ve formda kalma, şifalı bitkiler, sağlık kütüphanesi, alternatif tıp yöntemleri, vb. bilgiler
- 2. Sağlık Eğitimi:** Sağlık televizyonu, sağlık öğretmeni, sürekli sağlık

eğitimi programı, sağlık gazetesi, haber grupları, vb. bilgiler

3. Sağlık Web Sitesi Üye Hizmetleri: Sağlık kayıtlarının tutulması, üyelikler, topluluklar, sohbet odaları, yaşanan olaylar, kişiselleştirilmiş hizmetler, vb. olanaklar

4. Sağlık Web Sitesi Ticaret Malzemeleri: Kişisel bakım ürünlerinden doğal ilaçlara kadar çok geniş yelpazede ürünler ve zayıflatma, formda kalma alet ve cihazlarından, ortopedik ayakkabılara kadar her türlü tıbbi ürün satışının yapıldığı mağazalar, tıbbi malzeme satanlar, sağlık sigortaları, sağlık odaklı tatil imkânları, reklâmlar, vb.

5. Sağlık Web Sitesi Kimlik Bilgileri: Site kimliği, sitenin özgeçmişi, kurucuları, yönetim şekli, site misyon ve amaçları, içerik/ enformasyon/ reklam/ ticaret politikaları, gizlilik ve etik, site ortak ve sponsorları, bilgi kaynakları, bağlı olunan protokol ve düzenlemeler, site haritası, adres, telefon ve faks numaraları, vb.

İnternet üzerinden bilgiye ulaşmalarının bir sonucu olarak hastalar artık tedavileri ve durumları konusunda daha bilgili hale gelmişlerdir. Bu da sağlık uzmanlarının İnternette yer alan sağlık bilgisi kaynakları konusunda bilgili olmalarını zorunlu kılmaktadır. Çünkü ancak bu şekilde hastalarına, edindikleri bilginin doğruluğu ve değerlendirilmesi konusunda yol gösterebilirler.

En güncel bilgileri en geniş kitlelere ulaştırmaya imkan sağlayan bir iletişim devrimi olan internet acaba tam da bu özelliklerinden dolayı özellikle de insan sağlığı gibi önemli bir alanda bir suistimal aracı olabilir mi? Bugün internette hizmet veren birçok sağlık sitesinin piyasadaki ticari tedavi şekilleriyle ilgili bilimsel temellerden yoksun veya eksik bilgiler sunarak hasta gruplarını yönlendirmekte olduğuna dair yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Fahey, Weinberg, 2003; Currò ve ark., 2003).

Gelişmiş ülkelerde İnterneti her geçen gün daha farklı amaçlara yönelik kullanmak isteyen kişiler, artık ilaçlarını da İnternet aracılığıyla satın alabilmekte, reçetelerini İnternette yazdırabilmekte veya reçetesiz satılan ilaçlara evlerinden çıkmadan ulaşabilmektedirler (ör: www.drugstore.com). Hastalar, reçetelerinin elektronik posta kanalıyla doktorlarından eczacıya ulaşabileceğini düşünerek reçetelerinde yazılı ilaçları internet üzerinden almayı, kitap ya da uçak bileti satın almak kadar olağan karşılamaktadırlar (Maguire, 1999).

İnternet eczanelerinin birçoğu yaşam tarzı ilaçları olarak kabul edilen, Viagra (sildenafil), Propecia (finasteride) ve Xenical (orlistat) satışlarını sadece hastalara İnternette bir form doldurarak gerçekleştirmektedirler. Oysa bu ilaçlar için de, diğer

tüm ilaçlarda olduğu gibi yan etkiler veya ilaç etkileşimleri gibi potansiyel riskler geçerlidir ve İnternet muayene formları ya da anketler satışları için yeterli kriter oluşturmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, Propecia hamile veya hamile olma ihtimali olan kadın hastalarda kontrendikedir. Yine, kalbi için nitrat alan bir erkek hasta bunu online formda belirttiği halde kendisine Viagra satışı yapılmıştır (Cullop, 2000).

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi geleceğin doktorlarını bekleyen çok çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Geleceğin doktorları internetteki sağlık içerikli sitelerde karşılaştıkları bilgileri değerlendirirken bu bilgilerin doğruluğu ve niteliği ile ilgili hangi kriterleri gözönünde bulundurmaktadırlar? Acaba bu kriterler dünyada konuyla ilgili belirlenmiş bazı standartlarla ne kadar uyum göstermektedir?

Şu noktayı belirtmek faydalı olacaktır; henüz dünyada internette hizmet veren sağlık sitelerinin içeriğinin doğruluğu ve niteliği ile ilgili standartlar ve kriterler konusunda bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Konuyla ilgilenen birçok kurum ve kuruluş birbirine az veya çok benzeyen çeşitli kriterler önermektedir. Kriterleri saptama noktasında dikkate alınması gereken ve belirttikleri kriterlere göre çeşitli bilimsel makalelerde en çok atıfta bulunulan kaynakların başlıcaları şunlardır;

I. HEALTH ON THE NET FOUNDATION (Health On the Net Foundation, 2000)

Health on the Net Foundation (HON) 1995 yılında kurulmuş İsviçre kökenli uluslararası bir kuruluştur. Kar amacı gütmeyen bu vakfın temel amacı; sağlık konusunda uzman olmayan insanlara ve tıp alanında pratik hayatın içinde olan kullanıcılara rehberlik etmektir. Vakıf sağlık web site girişimcilerine, internette medikal ve sağlık konularında yayınlanan "enformasyonun niteliği ve etik" çerçevesinde destek olmaktadır. Vakfın sağlık web siteleriyle ilgili "etik ve gizlilik" konusunda oluşturmuş olduğu değerler ve kurallar seti bulunmaktadır. Vakfın amblem ve logosunun bulunduğu sağlık web siteleri (örneğin Drkoop, Inova Health System, Online Pharmaceutical Providers Association, vb.) nin kabul ettiği ve uymak zorunda olduğu "sağlık etik ve gizlilik kriterleri" aşağıdaki gibidir:

1. Yazarların Yetkisi

Bu sitede yayınlanan ve sunulan sağlıkla ilgili ya da tıbbi her türlü tavsiye ve bilgi; sağlık profesyoneli olmayan özel kişi ve kuruluşlar tarafından sağlandığı açıkça belirtilen bölümlerin dışında, sadece sağlık konusunda eğitimli ve nitelikli profesyonellerce verilir.

2. Tamamlayıcılık

Bu sitede verilen bilgiler, site ziyaretçilerinin/hastaların hekimleriyle mev-

cut ilişkilerini devam ettirmek üzere değil, desteklemek üzere tasarlanmıştır.

3. Gizlilik

Bu site, bir sağlık sitesine giren ziyaretçilerin kendi kimlik bilgileri de dahil olmak üzere, tüm bilgi akışında gizlilik ilkesine saygı gösterir. Site sahipleri, bu siteyi oluşturdukları ve yayınladıkları ülkede uygulanan sağlık bilgilerinin mahremiyeti ile ilgili mevzuatın gereklerini fazlasıyla uygulamayı ve saygı göstermeyi taahhüt eder.

4. Atıfta Bulunma

Uygun olan yerlerde, bu site içeriğindeki bilgi, verinin kaynağına doğru açık referanslar ile desteklenir ve mümkün olan yerde bu veriye özel HTML linkleri verilir. Klinik bilgiler içeren bir sayfanın son güncelleme tarihi açıkça gösterilir (ör. sayfanın sonunda).

5. Doğrulanabilirlik

Özel bir muamelenin, ticari ürünün ya da hizmetin performansı/kazancı ile ilişkili iddialar, yukarıda 4. ilke çerçevesi çizilen şekilde, uygun ve denk düşen kanıtlar tarafından desteklenir.

6. Kaynağın Şeffaflığı

Bu site yapımcıları, daha ileri destek ve yenilenmiş bilgi arayan ziyaretçi-

ler için, mümkün olan en açık şekilde bilgi sağlama ve iletişim bilgilerini yayınlama yönünde çaba gösterir. Webmaster, erişim için e-mail adresini sitede açıkça belirtir.

7. Sponsorluğun Şeffaflığı

Finans, hizmet ve malzeme olarak bu siteye katkıda bulunan tüm ticari ya da ticari olmayan kuruluşların tam kimlikleri de dâhil olmak üzere, bu siteye verilen destek açık bir şekilde belirtilir.

8. İçerik ve Reklâm Politikasında Dürüstlük

Eğer reklam site için bir finans kaynağı ise, bu durum açıkça beyan edilir. Site sahipleri tarafından benimsenen ilan kurallarıyla ilgili özet bir tanımlama sitede yayınlanır. İlan ve diğer promosyon malzemeleri site ziyaretçilerine, site yapımcıları tarafından oluşturulan içerik ile farklılık gösterecek ve kolaylıkla ayırdedilecek bir kapsam ve şekilde sunulur (Galloway, 1996).

II. HI-ETHICS

Hi-Ethics, Kasım 2000 tarihinde kurulmuş internet sağlık etiği konusunda faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Hi-Ethics kuruluşunun ana amaçları aşağıdaki gibidir:

- Yüksek kalite ve etik standartları yansıtan internet sağlık hizmetleri,

- Güvenilir ve güncelleştirilmiş sağlık enformasyonu sağlanması,
- Sağlık web sitelerinde yer alan reklâmlar, reklâm verenler ve sponsorlarla site ilişkisi kapsamı hakkında açıklamalarda bulunulması,
- Sitede yer alan sağlık bilgisinin içeriğinin hazırlanmasında destek veren kurumların tanıtılması,
- Kişisel bilgilerin özel ve gizli tutulmasının yanında her türlü kişisel sağlık bilgi için özel önlemlerin kullanılması,
- Tüketicilerin Hi-Ethics prensipleri ve bu prensipler çerçevesinde hareket eden web siteleri hakkında bilinçlendirilmesi.

Hi-Ethics kuruluşuna üye olan sağlık web siteleri (örneğin; Web MD, Americas Doctor, Healthwise vb.) Hi-Ethics tarafından belirlenmiş olan sağlık etik kurallarını da kabul etmiş sayılmaktadır. Hi-Ethics üyeleri için belirlenmiş ve ondört maddeden oluşan ilkeler seti aşağıdaki gibidir:

1. Gizlilik Politikası

Hi-Ethics üyeleri tüketiciler için bulunması, okunması ve anlaşılması kolay bir gizlilik politikasını benimseyecektir.

Gizlilik politikası;

- Kullanıcılar kendilerine ait bilginin toplanması veya kullanılması, site

tarafından toplanan bütün bilgilerin ne şekilde kullanılacağı, sağlık web sitesinde toplanan kişisel bilgilerden hangilerine gerektiğinde üçüncü şahıslarla erişim sağlanacağı gibi konuları içeren bilgilendirme-haberler edilme olanağına sahip olmalıdır.

- Tüketicilere, onlardan toplanan kişisel bilgilerin üçüncü şahıslara aktarılması konusunda rıza gösterme istendiğinde kabul etme veya reddetme hakkı tanınacaktır.

- Kişisel bilgilerin kötüye kullanımını engellemek için güvenlik süreçleri uygulanacağına dair söz verilecektir.

- Gerektiğinde, kişisel bilginin düzeltilmesi veya silinmesi için kullanıcılardan izin istenmelidir. Diğer bilgilerdeki herhangi bir değişikliğin etkilerinin tanımlanması için kullanıcılara belirli kurallar çerçevesinde yol gösterilmelidir.

2. Sağlıkla İlgili Kişisel Bilgilerin Gizliliğinin Korunmasını Artırmak

- Sağlıkla ilgili toplanan kişisel bilgileri, ancak kullanıcılar izin verdiği sürece veya kullanıcının izin verdiği amaca yönelik olarak kullanmak gerekmektedir.

- Sağlıkla ilgili kişisel bilgi tüketicinin rızası olmadan ilgili olmayan üçüncü şahıslara verilmeyecek veya ilgili olmayan amaçlara yönelik olarak açığa kullanılmayacaktır.

- Gizlilik politikası çerçevesinde toplanan sağlıkla ilgili kişisel bilginin kullanımını etkileyecek herhangi belirgin bir değişiklik yapıldığı takdirde, kullanıcılara bilgi verilecektir. Bilgi, kullanıcıların rızası olmadığı sürece yapılan belirgin değişikliği esas alarak kullanılmayacaktır. Gizlilik politikası dahilinde tüketicilerin kişisel bilgilerini etkilemeyecek belirgin olmayan değişiklikler de gerçekleştirilebilmektedir. Bu tür değişiklikler web sitesinde yayınlanacaktır.

3. Üçüncü Şahıslarla Olan İlişkilerde Tüketicinin Gizliliğini Korumak

- Üçüncü şahıslar site üzerinden sağlıkla ilgili kişisel bilgiye ulaştıkları takdirde, onlarla olan anlaşmalar yine bu prensipler çerçevesinde olacaktır. Üçüncü şahısların bilgiye erişimi ve kullanımı için tüketicinin de izni gerekmektedir.

- Üçüncü şahıslarla ilişki olan durumlarda, tüketicilere site üzerinden kişisel bilgilere ulaşıldığına dair bilgi verecek bir yöntem benimsenecektir.

- Üçüncü şahıslar tarafından kişisel bilginin açığa çıkmasını engelleyecek uygun önlemler alınacaktır, bilginin açığa çıkması söz konusu olduğu ve bundan haberdar olduğu takdirde bu durumu ortadan kaldıracak adımlar atılacaktır.

- Kişisel olmayan bilgiler, bu bilgilerin kime ait olduklarının ortaya çıkarılmasında kullanılmayacağına dair söz alınmadıkça, site üzerinden üçüncü şahıslara verilmeyecektir.

4. Mülkiyet ve Finansal Sponsorlukların Açıklanması

- Hi-Ethics veya destek verilen sağlık web sitesiyle gerçek finansal bağlantısı olanların ve para ya da diğer yönden yardım eden kişi/kurumların kimlikleri açıklanacaktır

- İşletilen sağlık web sitesinin kime ait olduğu açıkça belirtilecektir.

- Şirkette % 10 veya daha fazla mülkiyet hakkı olanlar bildirilecektir. Şirketin yıllık gelirinin % 10 veya daha fazlasını yansıtan finansal katkının kimden kaynaklandığı belirtilecektir. Finansal ilişki, sponsor olarak tanımlanmamış kişilerden sağlanan hem nakit hem de her türlü hizmet veya materyallerdir.

5. Üçüncü Şahıslar Tarafından Sponsorluğu Yapılan Reklam ve Sağlık Bilgisinin Saptanması

- Sağlık web sitelerinin yapılandırılmasında, reklam ile sağlık bilgisi içeriğinin karışmasını önlenecektir. Site içerisinde yer alan reklam, gerekli kelimeler, tasarım ya da yerleşim biçimi kullanılarak, sağlık bilgisi içeriğinden belirgin şekilde ayrılacaktır.

- Ticari sponsorlarla sağlık bilgisi içeriği arasındaki ilişkiler açıklanacaktır.

- Sponsorun sağlık web sitesinde yer alan sağlık bilgisinin seçimi ve hazırlanması ile ilişkisi, sağlık bilgisi içeriği veya internet sağlık hizmetlerindeki her marka ile olan ilişkisi duyurulacaktır.

- Tüketicilere bulmaları, okumaları ve anlamaları kolay olacak şekilde, reklam ve sağlık bilgisi içeriğine sponsor katkısının kabul edildiğine dair politikalar sunulacaktır. Bu politikaların kapsamında;

a- sağlık web sitesinde, reklam ve ticari sponsor kaynaklı sağlık bilgisi içeriğinin nasıl saptandığı,

b- reklam ve sponsorluğu yapılan sağlık enformasyonunun içeriği ile ilgili olarak üçüncü şahıslardan ne şekilde gelir sağlandığı (reklam gelirleri, tüketicilere yapılan satışlardan alınan komisyonlar, tüketicilerin diğer sitelere bağlantı kurmak için kullandığı bağlantılardan alınan kira, kullanıcılar hakkındaki bilgilerin transferi veya kullanımından alınan gelirler),

c- reklamı veya sponsorluğu yapılan sağlık bilgisi içeriğinin tüketicilere hedeflendirilip hedeflendirilmediği,

d- tüketiciye tavsiyede bulunmak için diğer web sitelerine bağlantılar verip verilmediği veya diğer şirketlere ait

logo ya da markaların kullanıp kullanılmadığı yer almaktadır.

6. Tutunma Faaliyetleri, İndirimler, Bedava Seçenekler veya Hizmetler

Sağlık web sitesi üzerinden tutunma faaliyetleri, bedava veya indirimli ürünler sağlanırken geçerli olan hukuk kurallarına uyulacaktır.

7. Sağlık Bilgisi İçeriğinin Kalitesi

- Kabul edilebilir bir kanıtı olmadıkça tedavi ettiğine dair iddialarda bulunulmayacak ve yanlış bilgiler aktarılmayacaktır.

- Herhangi bir şekilde yanlış bilgi içerdiği düşünülen, etkisiz ya da tehlikeli ürünlerin promosyonunu yapan reklam veya sponsorluklar kabul edilmeyecektir.

- Tüketicilerin rahat bulabileceği, okuyabileceği ve anlayabileceği, editör değerlendirilmesi yapılmış bir politika izlenecektir. Sağlık web sitesinde yayınlanan (kaynağı Hi-Ethics olan veya olmayan) sağlık bilgisi içeriğinin kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler açıklanacaktır.

8. Otorite ve Sorumluluk

- Sponsor ilişkisi veya başka bir destekleme türüne dayanarak verilen sağlık bilgi içeriği her şekilde açıklanacaktır. Sponsorun tanımlanmasının yanında, ticari sponsor ve sağlık

bilgisi içeriği arasındaki ilişki de tanımlanacaktır.

- Üçüncü şahıslardan kopyalanan sağlık bilgisi içeriğine ait yazar, kaynak, tarih veya son güncelleştirilme tarihi açık bir biçimde belirtilecektir.

- Sağlık bilgisi içeriği klinik bir deney veya bilimsel araştırmanın sonucu olarak sunulduğunda, gerçek yazarların kimler olduğunu açıklanacaktır.

- Tüketicilerin kullanması için sağlık bilgisi içeriği hazırlandığında, tüketiciler, ilgili otoriteler ve onların nitelikleri, yazım politikası ve varsa uzmanların denetim süreçleriyle ilgili bilgilendirilecektir.

- Sağlık bilgisi içeriğinin tarihi veya son güncelleştirilme tarihi belirtilecektir.

- İçerik politikası doğrultusunda sağlık otoritelerinin siteyle olan finansal ve diğer ilişkileri tüketicilerin kolay bulabileceği, okuyabileceği ve anlayabileceği şekilde açıklanacaktır.

9. Öz Değerlendirme Seçeneklerinin Kaynak ve Geçerliliğinin Açıklanması

- Öz değerlendirme seçeneği sunulduğu takdirde, kaynağı ve işletilmesindeki bilimsel esaslar uygun şekilde açıklanacaktır.

- Aynı zamanda, öz değerlendirme seçeneklerinin nasıl sürdürüldüğü,

biçimsel değerlendirme süreçleri, tarihleri ya da en son güncelleştirilme tarihleri de dahil olmak üzere belirtilecektir.

10. Profesyonellik

- Sağlık konusunda uzman olanlar, sağlık web sitelerini profesyonel sağlık hizmetine yönelik kullandıkları takdirde, geleneksel mesleki etik kurallar internette de devam etmelidir. Ancak bu etik kurallar tüketici ile uzman arasındaki her etkileşim açısından uygulanabilir değildir. Sağlık web siteleri tüketicilere, dikkat çekici ve uygun bilgiyi, meslek etiğine uygun sağlık konusunda uzman bir kişi ile etkileşimleri olsun ya da olmasın, anlayabilecekleri şekilde sağlamak durumundadır.

- İnternet sağlık hizmetleri, sağlık konusundaki uzmanların profesyonel etik prensiplere bağlı olmalarını sağlamalıdır. Tüketicilerin internet sağlık hizmetlerini kullanım amaçlarındaki değişikliklere yönelik olarak yeni standartlar geliştirilmeye devam edilecektir.

- İnternet sağlık hizmetlerinin sağlık uzmanlarına yönlendirilmesi veya onlar tarafından kullanılması bu prensipler çerçevesinde olmalıdır.

11. Nitelikler

- Sağlık web sitesi üzerinden tüketicilere ulaşan hizmetlerden sorumlu kişilere ait kimlik bilgileri, nitelikler ve

mümkünse profesyonel lisansları site tarafından belirtilecektir.

- Sağlık web sitesinden bilgi veya hizmet sağlayan sağlık uzmanları ve kullanıcılar için bu bilginin doğrulanma kaynağı açıklanacaktır.

12. Etkileşimlerde Açıklık, Şeffaflık ve Dürüstlük

- İnternette sağlık hizmetlerini kullanan tüketiciler riskler, sorumluluklar ve makul beklentiler konusunda bilgilendirilecektir. Bu alanda oluşturulan bilginin sitede, tüketicilerin kolay bulabileceği, okuyabileceği ve anlayabileceği şekilde yer almasını sağlanacaktır.

- Tüketicilerin bir siteden diğerine geçtikleri takdirde internetteki aktiviteleri ile ilişkili olarak risk, sorumluluk ve beklentilerde meydana gelecek değişiklikleri fark etmeleri sağlanacaktır.

13. Sınırların Belirlenmesi

Sağlık hizmeti kaynağı olarak sağlık web sitesinde verilmekte olan hizmetlerle ilgili sınır ve kısıtlılıklar tüketicilere duyurulacaktır. İnternet sağlık hizmetlerinin ve sağlık bilgisinin sağlık uzmanı-hasta ilişkisinin yerini tutamayacağını belirtecek ve tüketicilerin özel sağlık sorunlarında teşhis ve tedavi için her zaman bir uzmanla görüşmeleri gerektiği bildirilecektir.

14. Tüketici Geri Bildirim Mekanizması

Tüketicilerin sağlık web sitesi ile ilgili şikayetlerini bildirmeleri kolaylaştırılacaktır.

III. TRUST-E

1996 yılında "güven" konusunda verilen bir seminerde Electronic Frontier Foundation (EFF)'ın üst düzey yöneticisi olan Lori Fena'nın aklına gelen "gizlilik değerleri" aynı seminere katılan Portland Software adlı şirketten Charles Jennings'in görüşleriyle birleşince Trust-E kavramı doğmuştur. 1996 Ekim'inden sonra internette faaliyet gösteren şirketlerin belirli gizlilik değerlerine uyması ile ilgili bir çerçeve oluşturarak bunun ilk pilot uygulamalarına başlanmıştır. "Gizlilik Teminat Programı" adı altında yürütülen bu program internette en tanınmış gizlilik çerçevesidir. Diğer taraftan Aralık 2000 tarihinden itibaren ise Hi-Ethics kuruluşu ile birlikte on dört maddeden oluşan sağlık internet etik ilkeleri "E-Sağlık Teminat Programı (E-Health Seal Program)" adı altında yürürlüğe girmiştir.

Trust-E'nin hedefleri; internette kullanıcıların kişisel bilgilerini korumak, web sitelerine standart ve maliyet etkinliği sağlayan çözümler üreterek, hem sitenin işlerini artırmak, hem de tüketicilerin kişisel bilgilerini net ortamında paylaşımdaki endişelerini ortadan kaldırmaktır. Bu temel he-

deflerinin yanında Trust-E'nin bir diğer hedefi de internet endüstrisinin kendi kendini başarılı bir şekilde denetim altında tuttuğunu devletin ilgili ünite ve kurumlarına göstermektir.

İnternette yer alan bir site belirli bir güvenlik ve gizlilik ilkesine bağlı olarak hareket ediyorsa, kullanıcılarını belirli konularda aydınlatmak durumundadır. Trust – E bir gizlilik taahhüdüdür. Bu taahhüt kapsamında web sitesinin gizlilik politikasının oluşturulması ve yürürlüğe sokulması ile kişisel bilginin (bir kişiyi tanımlayan, bağlantı kurulmasını sağlayan, yerini-adresini gösteren bilgi vb.) toplanması ve kullanılması ile ilgili açıklamaların yayınlanması gerekmektedir. Bunun yanında kullanıcılara, kişisel bilgi kullanımı ile ilgili "seçim ve izin verme hakkı" tanınması sağlanmalıdır. Ayrıca "veri güvenliği ve kalitesi" ile "erişim ölçütleri" konularında sürekli güncelleştirmelerin yapıldığı belirtilmektedir. Trust-E markasını taşıyan web siteleri "gizlilik ve güvenlik" kapsamında;

1. Kullanıcılardan siteye aktarılan kişisel ve/veya üçüncü şahıslara ait bilginin kapsamı,
2. Kullanıcılara ait bilgilerin bir araya getirilmesinde görevli olan kuruluşun kimliği,
3. Kullanıcılara ait bilgilerin kullanılış biçimi,
4. Toplanan bilginin hangi kişi ve/veya kurumla paylaşıldığı,

5. Bilginin bir araya getirilmesi, kullanılışı ve dağıtımı ile ilgili hangi seçeneklere ulaşılabileceği,
6. Toplanan bilginin kaybı, kötüye kullanımı veya değiştirilmesiyle ilgili güvenlik işlemlerinin çeşidi,
7. Verilen bilgide yer alabilecek bir hatanın nasıl düzeltilebileceği konusunda ilgili kullanıcıları bilgilendirmek ve aydınlatmak durumundadır.

IV. BRITISH MEDICAL JOURNAL (BMJ)

Dergide 1994-1997 yılları arasında konuyla ilgili yayınlanmış çalışmalar ve bu çalışmalarda yer almış kriterler derginin yazım üyelerinden Jeremy C. Wyatt tarafından derlenerek eş zamanlı olarak hem derginin 28/06/1998 tarihli 314. sayısında, hem de dergiye ait internet sitesinde yayınlanmıştır (Wyatt, 1997, 1879-1881).

1. Güvenilirlik, Çıkar Çatışmaları

- Site sahibi ve sponsorların şeffaflığı,
- Sitenin yazarının kimliğini gösteren belgeler.

2. Web Sitesinin Yapısı ve İçeriği

- Uygun kaynakları referans gösterme,

- Site içeriğinin kapsam ve derinliği,
- İçeriğin güncelliği,
- İçeriğin okunabilirliği ("word processor grammar checker" adlı program kullanılarak okunabilirlik indeksi hesaplanabilir),
- Diğer sitelere olan bağlantıların kalitesi,
- Bilgiyi sunmada kullanılan ortam yürütücülerinin kalitesi.

3. Web Sitesinin Fonksiyonelliği

- Arama motorları aracılığıyla ulaşılabilirlik,
- Sitenin kullanıcılar tarafından kullanımı, kullanıcıların özellikleri (kullanıcılara yöneltilen anketlerle belirlenebilir),
- Sitenin içeriğini oluşturan materyaller arasında dolaşabilme kolaylığı.

4. Sitenin Etkisi

- Kullanıcılar üzerindeki eğitici etkisi,
- Klinik pratik ve hasta sağlığı üzerine olan etkisi.

V. BRITISH HEALTHCARE INTERNET ASSOCIATION (BHIA) (Galloway, 1996)

Bu belge 7 Aralık 1996 tarihinde Birmingham şehrinde düzenlenen 2. BHIA toplantısında yayınlanmıştır.

Öneriler:

1. Yetkinlik

Orijinal belgenin yazarı mutlaka tanıtılmalıdır. Profesyonel nitelikleri olan yazarlar mutlaka en azından kendilerini niteleyen birincil unvanlarını site de yayınlamalıdır. Ör: MD., PhD. Eğer site içeriği sağlık profesyoneli olmayan kişiler için hazırlanmışsa, bu unvanların anlamları da açık bir şekilde belirtilmelidir. Ör: tıp doktoru

2. Hedef Kitle

Hedef kitle saptanmalıdır. Sağlık profesyoneli olan ve olmayanlara yönelik hazırlanmış içerik mutlaka birbirinden net sınırlarla ayrılmış olmalıdır.

3. Referanslar ve Kaynaklar

Sunulan bilgiye ait referanslar ve danışılan kaynaklar açık bir şekilde belirtilmelidir.

4. Uyarılar

Özellikle sağlık profesyonelleri dışındaki kesime bilgi yönlendirilen sitelerde, bilgilerin yanlış ve hatalı kullanımıyla ilgili ortaya çıkacak sorunlarla ilgili uyarılar bulunmalıdır.

5. Güncellik

Yazılım aşamasında güncel olan bir bilgi zamanla güncelliğini ve doğruluğunu kaybedebilir. Tıbbi bilgi içe-

ren sitelerin bilgilerin son güncelleme tarihlerini, ve bilgilerin alındığı kaynakların basım / yayınlanma tarihlerini içermesi gerekir.

6. Bağlantı Adresi

Kullanıcının siteyi yaratan kişiye veya bilgiyi sunan kişiye geri bildirim yapmasını sağlayacak bir iletişim adresi, tercihen her ikisi de sunulmalıdır.

7. Site Sahiplerinin ve Sponsorların Şeffaflığı

Tıbbi içerikli sitelerde site sahiplerinin isimleri, meslekleri, ticari bağlantıları açık bir şekilde sunulmalıdır. Tüm tıbbi içerikli sitelerde bilgiyi sunan kişi veya kuruluşun çıkar hesaplarıyla ilgili dışarıdan yöneltilen iddialar açık bir şekilde yanıtlanmalıdır. Benzer şekilde siteye aktarılan maddi yardımların kaynağı veya eğer böyle bir durum yoksa maddi yardımın olmadığı açıkça belirtilmelidir.

8. Basım – Yayım İle İlgili Yasalara Uygunluk

VI. JOHNS HOPKINS ÜNİVERSİTESİ (John's Hopkins University, 2003)

Johns Hopkins Üniversitesi, 1800'lü yılların sonunda Baltimore'un güçlü kişilerinden birisi olan Johns Hopkins'in vasiyeti üzerine, onun ölümünden sonra kurulmuştur. Günümüzde Amerika Birleşik Devletle-

ri'nin en iyi on üniversitesi arasında gösterilmektedir. Üniversiteye ait internet sitesinde; internetin önemli ve yaygın bir iletişim aracı olduğu, herkesin bir web sitesi kurabileceği belirtilmiş, bu konuda internet kullanıcıları uyarılmıştır. Sitede Elizabeth Kirk tarafından derlenen ve internete ulaşılan bilginin değerlendirilmesi için yol gösterici nitelikte olan bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, dikkat edilmesi gereken sekiz kriter bulunmaktadır:

1. Yazarların Yetkinliği

Bu kriter belki de tüm kriterler arasında en önemli olanıdır. Bu belgeyi kim yazmıştır? Özellikle içerik açısından kritik öneme sahip bazı bilgileri ararken bu bilgileri veren kişinin kimliği ve yetkinliği daha da önem kazanır. Yazarların yetkinliği konusunda kullanılacak bazı kriterler aşağıda sıralanmıştır:

- Eğer yazar sizin kendi ilgi alanınız içinde bir konuda bilgi sunuyorsa iyi tanınmış, saygın ve ismi tarafınızdan da daha önce duyulmuş bir kişi olmalıdır.

Eğer daha önceden ismini hiç duymadığınız bir yazarla karşılaştıysanız:

- Yazar sizin tanıdığınız ve uzmanlığına güvendiğiniz diğer bir yazar veya tanıdık kişi tarafından olumlu bir şekilde tanıtılmalıdır.

- Yazarın bu belgesine sizin içeriğine güvendiğiniz diğer bir internet sitesinden de bağlantılar aracılığıyla ulaşılabilir olmalıdır.

- Yararlandığınız web sitesi yazarla ilgili olarak özgeçmiş, mevcut unvan, pozisyon ve bu pozisyonda bulunduğu kurumun adresini sunmalıdır.

- Eğer yukarıdakilerden hiçbirisi sağlanmamışsa o zaman en azından yazarın e-mail adresinin yanında kullanıcının gerektiğinde yazara ulaşım konuyla ilgili veya yazarın profesyonel özgeçmişleriyle ilgili ayrıntılı bilgi alabilmesini sağlayacak bir ikamet adresi ve telefon numarası da bulunmalıdır.

2. Yayıncı Kuruluş

Yayıncı kuruluşun tanınması da okunan herhangi bir belge hakkında daha doğru değerlendirme yapabilmek için gereklidir. Yayıncılık dünyasında bunun anlamı yazar tarafından hazırlanan belgenin yayınlanmadan önce yazarın bağlı olduğu kuruluşun ilgili makamları tarafından (belgenin bu kuruluşun standart ve amaçlarını karşılayıp karşılamadığının saptanması amacıyla) bir taramadan geçtiğidir. İnternette karşılaşılan bir siteyi değerlendirirken şu soruları sormakta fayda vardır;

- Okuduğunuz belgede herhangi bir kuruluş ismi yer alıyor mu? Web si-

tesi kişisel mi yoksa kurumsal kimlikli bir site mi? Sayfada sayfanın bir akademik kuruma ait olduğunu gösteren herhangi bir yazı, amblem, başlık var mı? Web sitesi yöneticisine bu belge aracılığıyla ulaşma imkanı var mı?

- Eğer yoksa bu kimseye ulaşabileceğiniz başka bir bağlantı sunuluyor mu?

- Sözü geçen kuruluş sizin faaliyet alanınızda tanınıyor mu?

- Bu kuruluş sizce birinci elden bilgi sunmak için yetkili mi?

- Siteden edindiğiniz bilgi çerçevesinde yazar ile kurum arasındaki ilişkiyi tanımlayabiliyor musunuz?

- Bu bilgi yazarın profesyonel faaliyetleri çerçevesinde mi hazırlanmış? (ör: yazarın doktora tezi)

- Bu belgenin sunulduğu sunucunun (server) özelliklerini görebiliyor musunuz? ("Dnslookup veya who is" gibi internet programları aracılığıyla normalde bu sunucuyla ilgili bilgi bulunabilmelidir.)

3. Sitenin Bakış Açısı ve Eğilimi

Bu iki sözcük bize sitedeki bilginin tarafsız olmadığını çağrıştırmalıdır. Bir bakış açısına sahip olan her yazar kendi iddiasını kanıtlamak isteyecek ve elindeki bilgi ve verileri de bu amacında kendisine yardımcı

olacak şekilde kullanılacaktır. Bu noktada özellikle ticari hizmet veren kuruluşlara ait sitelerde karşılaşılan bilgiler için önemlidir. Kullanıcı okuduğu metnin yer aldığı internet sitesinin politik veya felsefi bir amaca hizmet edip etmediğini bilmelidir. İnternette karşılaşılan bilgiler eğer bir kurumun veya kuruluşun adını veya amblemini taşıyan bir site içerisinde sunulmuşsa bu sitede o kurumun amaçları, hedefleri, geçmiş ve günümüzdeki faaliyetleri, kurucuları gibi bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunup bulunmadığına bakılmalıdır.

4. Referanslar ve Atıflar

Referanslar ve atıflar okuyucuya yazarın konusuna ne kadar hakim olduğuyla ilgili bir fikir verebilir. Belge tercihen bir kaynakça bölümü içermeli ve yazar metinde konuyla ilgili kendi sunduğundan daha geniş bilgi sunan kaynaklara okuyucuyu yönlendirmelidir.

5. Doğruluk ve Doğrulanabilirlik

- İncelenen belge bir araştırma ile ilgiliyse bu çalışmada toplanan veriler ile ilgili genel bilgiler ve bu verileri toplarken ve değerlendirirken kullanılan yöntemler açıklanmalıdır.

- Bu yöntemler araştırmanın konusuna uygun ve doğrulama amacıyla tekrarlanabilir olmalıdır.

- Metnin içeriği sunulan referanslar ve kaynaklardaki bilgiler ile uyumlu olmalıdır.

- Site metinde yer alan ve daha önceden herhangi bir biçimde yayınlanmamış olan bilgilerin kaynağı olan kişi veya kurumların isimlerini içermelidir.

6. Güncellik

Yazılı belgelerde yayınlanma tarihi yazının güncelliğinin ilk göstergesidir. Bir metnin güncelliğini değerlendirmede kullanılacak kriterlerden bazıları şunlardır;

- Yayınlanma tarihi,

- Belge eğer bir araştırmaya ait ise, çalışmada toplanan verilerin toplandığı tarihler,

- Belgede yer alan referansların ve kaynakların yayınlanma tarihleri ve yazar tarafından ulaşıma tarihleri,

- Eğer sitedeki bilginin düzenli olarak güncellenmesi gerekiyorsa bu güncellenmenin ne sıklıkta yapıldığı ve son güncelleme tarihi,

- Telif hakkının alındığı tarih belirtilmelidir.

İnternette karşılaşılan bilgilerin niteliği ve kriterlerin, kriter belirten kuruluşlara göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir (Bkz. Ek 1).

VII. DİĞER KAYNAKLAR

Yukarıda belirtilen kaynaklardan başka kriterleri dikkate alan birçok kaynak bulunmaktadır. American Medical Association; Biosites, Pacific Southwest Regional Medical Library; The Wilton Library; Growth House; Health A to Z; Health Information Institute's Aesculapius Awards; Health Summit; Health Web; Healthfinder; McGill University Health Sciences and Osler Libraries; Medical Matrix; Medsite Navigator; Mental Health Net; Nutrition Navigator; Organising Medical Networked Information; Physician's Choice; 2003 vb. bu kaynaklar arasında sayılabilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Sağlık alanında kullanılan web kaynaklarının hacmi her geçen gün hızla artmaktadır. İnternette sağlık alanında binlerce web sitesinin kurulması ve rekabetin şiddetlenmesiyle birlikte bu sitelerin içerisinde yer alan bilgilerin doğruluğu, bütünlüğü, güncelliği ve arkasında olan referanslar kadar tüketici bilgilerini ne yönde toplayıp değerlendirdikleri, ürün ve hizmetlere yönlendirme, reklam verenler ve sponsorlarla olan ilişkilerinin kapsamı gibi web site etik ve gizliliği çerçevesinde yer alan birçok konuda eleştiriler ortaya çıkmıştır (Saygılı, 2001).

İnternet, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avrupa gibi zengin ve yaşlı nüfusun yoğun olduğu bölgelerde sağlık konusunda oldukça fazla kullanılmaktadır. Teknolojinin ve doğrudan pazarlama tekniklerinin gelişimiyle birlikte internet uygulamaları da hız kazanmış, tüketicinin gizliliği ve etik alanlardaki boşlukların farkına varılmıştır. Elektronik alanda sağlık ticaretinin büyümesiyle birlikte sağlık web sitelerinin etik ve gizlilik açısından gündeme gelmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Bilimsel bir gözle bakıldığında Web üzerindeki milyonlarca kaynaktan çok azı güvenilirdir. Bu nedenle, Web kaynaklarına başvurulduğunda oldukça titiz olunması ve ele alınan kaynağın bazı ölçütlere göre incelendikten sonra kullanılması önerilmektedir. Bu ölçütler, sağlık web sitelerinin güvenilirliğini artırmak için, kar amacı olmayan bazı kurumların oluşturduğu kriterlerdir.

Sağlık web sitelerinde yüksek standartların oluşmasını isteyen bu kurum ve sitelere üye olan ticari kuruluşlar, bu kurumlara ait amblem ve logoları kendi siteleri içinde kullanarak siteye duyulan güveni arttırmaktadırlar (Saygılı, 2001).

Türkiye'de 1995 yılı içinde, dünyadaki gelişime paralel olarak, Türk girişimcileri İnternet ortamını Web Sayfaları, elektronik posta ve diğer servisleri ile kullanıcıların beklentileri

doğrultusunda, özellikle tanıtım ve pazarlama için kullanmaya başlamışlardır. 2000 yılında Türkiye'de yapılan Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de kişilerin %22.4'ü interneti merak ettikleri konularda bilgi edinmek amacıyla kullanmaktadır (Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü, 2001:34).

İnternetin bilgi kaynağı olarak bu kadar yaygın kullanılması internet aracılığıyla bilgi aktarımında bu konuya çok daha fazla önem verilmesini gerektirmektedir. Ancak yüksek kalitede ve etik standartları sağlayan, güvenilir, güncel sağlık bilgisine ulaşmayı sağlayacak hukuksal altyapı yetersizdir. Türkiye'de de gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması ve hükümetlerin bu gelişmeleri destekleyici roller üstlenmesi gerekmektedir. Verilerin kolay ve yaygın paylaşımının olanaklı hale gelmesi nedeniyle kişisel veriler korunmalı ve gizlilik konusunda düzenlemeler yapılmalıdır. Gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan örnekler, ülkenin ihtiyaçları, öncelikleri ve uygulanabilirlikleri gözetilerek uygulanmalıdır (Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, 2004:17-44).

İnternette bilgi aramaya başlamadan önce ön hazırlık çalışması yapılmalıdır. Kişi ne aradığını kesin bir şekilde belirtmelidir. Deneysel araştırmalar, fikirler, istatistikler, durum değerlendirme yorumları, raporlar, açıklama-

lar içinden hangisini aradığını listelemelidir. Böylece amaca uygun bilgiye hem daha çabuk ulaşılabilmekte hem de istenmeyen bilgi baştan elimine edilebilmektedir.

İnternet üzerinden elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ve uygunluk denetimi büyük ölçüde araştırmacının kendi sorumluluğudur ve rehberlere göre değerlendirilmesi gerekmektedir (Cebeci, Bek, 2005). Değerlendirmeler bireysel, kurumsal, akademik açılardan çok değişik sonuçlar verebilir. Değerlendirme listelerinde hangi soruya ve/veya kategoriye ne kadar ağırlık verileceği birkaç çalışma dışında belirtilmemektedir.

Web sayfalarında sunulan bilgilerin kalite ölçütleri üzerinde çalışmalar devam etmesine rağmen bazı ön değerlendirme ölçütlerinin geliştirilmesi ve bunların mümkün olduğunca anlaşılabilir ve kolay uygulanabilir değerlendirme listeleri ile yapılması gerekmektedir. İyi bir Web tasarımı çekicilik ve izleme kolaylığı gibi açılardan uygun olsa da bilgi kalitesinin değerlendirilmesinde ihmal edilebilir bir ölçüt olarak görülmektedir. Yapılan çalışmaların çoğu içerik bakımından değerlendirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. İçerik bakımından değerlendirme ise genel olarak "genel değerlendirme ölçütleri" olarak adlandırılan beş ana ölçütten (Doğruluk, yetkinlik, yansızlık, güncellik, kapsam) oluşmaktadır (Cebeci, Bek, 2005).

İnternette nitelikli sağlık bilgisine ulaşmak için metinde belirtilen kaynaklardan yararlanılarak İnternet kullanıcılarının bilinçlendirilmesi, değerlendirilmede kullanılan kriterlere ait bilginin aktarımı ve paylaşımı sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION. 25/09/2003. <http://www.ama-assn.org/med_link/med_link.htm>
- BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE ELEKTRONİK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ. (2001) "Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması 2000 Kamusal Değerlendirme Raporu", TÜBİTAK-BİLTEN, Ankara.
- BİLGİ TOPLUMU DAİRESİ BAŞKANLIĞI. (2004) "Türkiye'de Bilgi Ekonomisine ve Bilgi Toplumuna Geçiş için Strateji ve Politikalar", İZMİR İKTİSAT KONGRESİ, 22. Çalışma Grubu: "Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Toplumuna Geçiş" Raporu, Bilgi Toplumuna Dairesi Başkanlığı, Türkiye Bilişim Vakfı.
- BIOSITES, PACIFIC SOUTHWEST REGIONAL MEDICAL LIBRARY. 27/09/2003. <<http://www.library.ucsf.edu/biosites/help/guidelines.html>>
- CEBEÇİ Z, BEK Y. "İnternet Bilgi Kaynaklarının Kalitesi: Değerlendirme Öçütleri", 10.01.2005. <www.cu.edu.tr/fakulteler/zf/zb/bgabd/documents/zcebeci/tik4/intbilkalite.htm#d>
- CULLOP, M. "The Risks and Benefits of Online Pharmacies". April 10, 2000. 30/09/2003. <<http://www.hsca.com/inetPharm.htm>>
- CURRÒ V, BUONUOMO PS, ROSE PD, ONESIMO R, VITUZZI A, D'ATRIA. "The Evolution of Web-Based Medical Information on Sore Throat: a Longitudinal Study", *Journal of Medical Internet Research* 2003; 5(2):e10. 30/09/2003. <www.jmir.org/2003/2/e10/>
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI. (2005) "e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004, KDEP Uygulama Sonuçları Ve 2005 Eylem Planı", Bilgi Toplumu Dairesi.
- ERDAL M., SAYGILI S. "İnternet Sağlık Sektöründe Gizlilik ve Etik Standartlar", İnternet Konferansı, inet-2001, İstanbul, 1-3 Kasım 2001, Tıp Bilişimi Oturumu, 2 Kasım 2001, <http://www.sabem.saglik.gov.tr/kaynaklar/699_2gizlilik_etik.pdf>
- FAHEY DK, WEINBERG J. "Complications and the Internet: is the Public Being Mislead?", *Journal of Medical Internet Research* 2003; 5(1):e2. 25/09/2003. <www.jmir.org/2003/1/e2/>
- GAGLIARDI A, JADAD AR. "Examination of the Instruments Used to Rate Quality of Health Information on the Internet: Chronicle of a Voyage with an Unclear Destination", *BMJ* 2002 Mar 9; 324 (7337):569-573.
- GALLOWAY, Paul. "Quality Standards for Medical Publishing on the Web", 1996. 25/09/2003. <http://www.bhia.org/reference/documents/recommend_webquality.htm>
- GROWTH HOUSE. 27/09/2003. <www.growthhouse.org/award.html>
- HEALTH A TO Z. 25/09/2003. <www.healthatoz.com/aboutus.htm>
- HEALTHFINDER. 25/09/2003. <www.healthfinder.gov/aboutus/selectionpolicy.htm>

HEALTH INFORMATION INSTITUTE'S AESCULAPIUS AWARDS. 25/09/2003. <www.hii.org/judging.htm>

HEALTH ON THE NET FOUNDATION. "HON Code of Conduct for Medical and Health Web Sites". 26/09/2003. <<http://www.hon.ch/HONcode/>>

HEALTH SUMMIT I MTG/MITRETEK SYSTEMS. 04/10/2003. <www.mitretek.org/hiti/showcase/documents/criteria.html>

HEALTH WEB. 02/10/2003. <www.healthweb.org/wg/content/papers/guidelines.html>

İ-NET, "2002 İ-Net Türkiye İnternet Konferansı", 25/09/2003. <www.inet-tr.org.tr>

JADAD AR, GAGLIARDI A. "Rating Information on the İnternet: Navigating to Knowledge or to Babel?", **JAMA** 1998 Feb 25; 279(8): 611-614.

JOHN'S HOPKINS UNIVERSITY. 27/09/2006. <<http://www.library.jhu.edu/researchhelp/general/evaluating>>

MAGUIRE P. "Online Pharmacies Step Up Efforts to Reach Your Customers", **ACP-ASM Observer**, November 1999, 30/09/2003. <<http://www.acponline.org/journals/news/nov99/epharm.htm>>

MCGILL UNIVERSITY HEALTH SCIENCES AND OSLER LIBRARIES, Canada. 25/09/2003. <www.health.library.mcgill.ca/resource/criteria.htm>

MEDICAL MATRIX. 27/09/2003. <www.medmatrix.org/info/sitesurvey.html>

MEDSITE NAVIGATOR. "Guide to Digital Science and Medicine".

03/10/2003. <www.medsitenavigator.com/mail/submit.html>

MENTAL HEALTH NET. <www.cmhc.com/help/ratings.htm> Mountain and Plains Partnership. 25/09/2003. <www.uchsc.edu/csa/areahec/home/mapp/8aWWW.html#public>

NUTRITION NAVIGATOR. 02/10/2003. <navigator.tufts.edu/ratings.html>

ORGANISING MEDICAL NETWORKED INFORMATION. 25/09/2003. <omni.ac.uk/agec/evalguid.html>

PHYSICIAN'S CHOICE. 27/09/2003. <www.mdchoice.com/instruc.htm>

POLL, Harris. "İnternet Penetration Has Leveled Out Over the Last 12 Months", 2001 Nov 7. 25/09/2003. <http://www.harrisinteractive.com/harris_poll/index.asp?PID=266>

SILBERG WM., LUNDBERG GD, MUSACCHIO RA. (1997) "Assessing, Controlling and Assuring the Quality of Medical Information on the İnternet: Caveant Lector et Viewor--Let the Reader and Viewer Beware", **JAMA** (15):1244-1245.

SINGER C, PIRAS A, JOHNSON M, KEANE P, TERRACE R. "Pharmaceutical Marketing Online", July 11, 2000. 29/09/2003. <www.jup.com/sps/research>

THE WILTON LIBRARY. 27/09/2003. <w3.nai.net/~wla/eval.htm>

WYATT, Jeremy C. (1997) Commentary: Measuring Quality and Impact of the World Wide Web. **BMJ** 28; 314 (7098):1879-1881.

Ek: 1

Tablo 1. İnternette karşılaşılan bilgilerin niteliği ve kriterlerin, kriter belirten kuruluşlara göre dağılımı (2003)

*	1	2	3	4	5	6
Gizlilik (kullanıcıyla olan ilişkilerde)	+	+	+	-	-	-
Sitenin içeriği (doğruluk, kapsam, derinlik)	+	+	-	+	+	+
Dizayn ve estetik (site düzeni, grafik tasarım, ortam yürütücüleri, prezentasyon, interaktiflik)	-	-	-	+	-	-
Yazar, site sahibi , ve sponsorların şeffaflığı. (İsimler, amaçlar yetkinlik, desteğin biçimi)	+	+	+	+	+	+
Bilginin güncelliği (son güncelleme tarihi, bilgilerin site tarafından edinildiği tarih)	-	+	-	+	+	+
Bilginin kaynağı yazarın yetkinliği (unvan, ün, güvenilirlik)	+	+	-	+	+	+
Kullanım kolaylığı (kullanışlı, fonksiyonel olma)	-	-	-	+	-	-
Ulaşılabilirlik ve elde edilebilirlik (erişim kolaylığı, erişim ücreti, stabilite)	-	-	-	+	-	-
Bağlantılar (bağlantıların kalitesi, hızı, konuyla ilgili daha kapsamlı kaynaklara bağlantı verilmesi)	+	-	-	+	-	+
Atıflar ve belgeleme (dengeleli kanıtlar sunma, güvenilir ve açık referanslar sunma)	+	+	+	+	+	+
Hedef kitle (kim hedefleniyor? Site hedef kitle ile uyumlu mu?)	-	-	-	-	+	-
İletişim adresleri ve geri bildirim mekanizması	+	+	+	-	+	+
Kullanıcıya yönelik destek hizmetleri	-	-	-	-	+	-
Yasalık (Basım ve yayın haklarıyla ilgili yürürlükteki yasalara uygunluk)	-	+	+	-	+	+
Diğer** (spesifik olmayan veya benzersiz kriterler)	+	-	+	+	-	+

(*) 1. Health On The Net Foundation, 2. Hi-Ethics, 3. Trust-E, 4. British Medical Journal, 5. British Internet Healthcare Association, 6. Johns Hopkins Üniversitesi

(**) 1. Sunulan bilgilerin hekim hasta ilişkisini tamamlayıcı nitelikte olması, 3. Kullanıcıdan toplanan bilginin kullanım şekliyle ve güvenlik prosedürleriyle ilgili şeffaflık, 4. Sitenin kullanıcılarını eğitici , klinik pratiğe ve hastalara yarar sağlayıcı olması, 6. Arama motorlarının güvenilirliği.

